

Ana Hancu

**Pierderile umane și materiale în timpul revoluției și războiului civil
din Transilvania la 1848-1849**

Rezumat

Revoluția de la 1848-1849 a constituit și constituie în continuare un subiect de larg interes pentru cercetătorii istoriei. Deși a fost analizată sub diverse aspecte problematica **pierderilor umane și materiale** nu a constituit obiectul unei cercetări minuțioase și sistematice, scrierile istorice făcând apel, în contextul general al revoluției, la aceste aspecte pentru a evidenția sacrificiul națiunii române în lupta pentru drepturi sociale și naționale, de a condamna **represiunile și atrocitățile săvârșite asupra românilor** considerați drept „*reacționari*” pentru că nu acceptau „*uniunea*” Transilvaniei la Ungaria și drepturile cetățenești oferite de revoluția maghiară. Importanța cercetării acestei teme este cu atât mai relevantă cu cât documentele de arhivă nu au fost decât în mică măsură cercetate, motivul fiind politica regimului austro-ungar și influența curentelor istoriografice după cel de-al 2-lea război mondial, accentul fiind pus pe internaționalismul proletar și de a nu periclita buna conviețuire cu naționalitățile conlocuitoare.

Lucrearea este fundamentată pe **documentele arhivistice** inedite aflate în colecțiile A.N.D.J.Mureș și Alba, reprezentate de corespondența dintre autoritățile administrative „*guberniale*” și locale, corespondența dintre instituțiile locale și rapoartele preoților greco-catolici cu privire la pierderile umane și materiale ale enoriașilor, transmise consistoriului din Blaj, informațiile fiind completate de **lucrările specifice și sursele de izvoare editate**.

Pentru a demonstra existența și desfășurarea unei puternice **mișcări revoluționare** și participarea locuitorilor din zona Câmpiei Transilvaniei la revoluție, a **represiunii** exercitate împotriva românilor și a sașilor, cu precădere asupra preoților și conducătorilor comunităților locale, pentru redarea cât mai veridică a evenimentelor, atmosferei și mentalităților am recurs la prezentarea, uneori intergrală, a anchetelor desfășurate de **tribunalele statariale**, (rögtön ittelő törvény, tribunale de judecată imediată), împotriva românilor.

Documentele arhivistice, memorialistica și scrierile istorice ne-au permis să reconstituim participarea și pierderile umane și materiale ale românilor din arealul geografic al Câmpiei Transilvaniei.

Ca metodologie de prezentare a fost urmărit criteriul cronologic al desfășurării evenimentelor revoluționare analizându-se problematica urmărită în contextul general al revoluției. Astfel, lucrarea este structurată pe următoarele capitole:

I. Prefața

II. Istoriografia problemei și surse de documentare

I. Istoriografia romantică

1. Memorialistica

a. Memorialistica românească

b. Memorialistica maghiară

c. Memorialistica săsească

II. Istoriografia pozitivistă „Școala Critică”

III. Istoriografia postbelică

IV. Istoriografia contemporană

V. Fonduri și colecții arhivistice

III. Izbucnirea revoluției în Imperiul Habsburgic. Primele mișcări revoluționare din Câmpia Transilvaniei

IV. Adunarea din Duminica Tomii de la Blaj din 18/30 aprilie 1848

V. Acțiuni premergătoare Marii Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848

VI. Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848

VII. Acțiuni de reprimare a mișcărilor românești în vara anului 1848 în Câmpia Transilvaniei

VIII. Dieta de la Cluj din 29 mai – 16 iunie 1848. Poziția față de „uniunea” Transilvaniei la Ungaria

IX. Ziua „slobozeniei”-18 iunie 1848

X. Opoziția românilor față de recrutările din toamna anului 1848

XI. A treia Adunare de la Blaj (15-28 septembrie 1848). Mișcări social-naționale în toamna anului 1848 în Câmpia Transilvaniei

XII. Informații privind organizarea legiunilor românești din Câmpia Transilvaniei

XIII. Acutizarea conflictelor dintre români și autoritățile maghiare. Calea spre războiul civil

XIV. Anchetarea și întemnițarea românilor care s-au înrolat în legiunile românești

XV. Ofensiva armatei maghiare împotriva armatei conduse de colonelul Urban

XVI. Anchetarea și întemnițarea românilor care s-au înrolat în armata condusă de colonelul Urban

XVII. Orașul Tg.Mureș în timpul administrației austriece (noiembrie-decembrie 1848)

XVIII. Organizarea administrativă, militară și judiciară a Scaunului Mureș după cucerirea de către armatele maghiare sub conducerea generalului Bem

1. Reorganizarea administrativ-militară
2. Acțiunea de dezarmare a românilor
3. Reintroducerea represiunii instituționalizate

XIX. Opoziția românilor față de recrutările militare din lunile ianuarie-februarie 1849

XX. Comunitatea românească din Tg.Mureș în anul 1849

1. Măsuri punitive luate împotriva românilor „colaboraționiști”
2. Sechestrarea și licitarea bunurilor materiale ale românilor din Tg.Mureș

XXI. Ioan Bucur – Un caz de spionaj la Tg.Mureș în timpul revoluției de la 1848-1849

XXII. Acțiuni punitive îndreptate împotriva maghiarilor „colaboraționiști” din Tg.Mureș

XXIII. Acțiuni represive întreprinse împotriva românilor din Câmpia Transilvaniei în anul 1849

XXIV. Cazul sașilor din Zagăr

XXV. Români și maghiari în revoluția de la 1848-1849.

Cazul Iobăgeni-Mitrești-Vărgata

XXVI. Activitatea tribunalului penal și civil din Tg.Mureș

1. Activitatea tribunalului penal
2. Activitatea tribunalului civil (obișnuit)

XXVII. Pierderile materiale ale românilor și sașilor din Câmpia Transilvaniei

1. Sechestrarea și licitarea bunurilor materiale ale românilor și sașilor
2. Opoziția românilor și sașilor față de recrutările din lunile aprilie–iulie 1849
3. Pierderile materiale ale românilor și sașilor pricinuite de jafurile trupelor secuiești

XXVIII. Contribuția materială privind susținerea armatelor austro-ruse. Taxa de război

XXIX. Acțiuni revendicative în toamna anului 1849 pentru redobândirea bunurilor materiale

XXX. Pierderi umane în timpul revoluției și războiului civil din anii 1848-1849. Conscrierea morților, văduvelor, orfanilor și invalizilor

XXXI. Aspecte privind situația preoților români în primii ani după revoluție

XXXII. Concluzii

XXXIII. Anexe

XXXIV. Bibliografie selectivă

Istoriografia problemei a fost concepută urmărindu-se încadrarea scrierilor istorice în curentele istoriografice: **romantismul, pozitivismul, (Școala Critică), istoriografia postbelică și contemporană.**

În cadrul **romantismului** accentul a fost pus pe evidențierea lucrărilor cu caracter memorialistic. **Memoralistica românească** debuta în ultima fază a revoluției și coincidea cu demersurile factorilor politici pentru obținerea drepturilor naționale în climatul defavorabil românilor instaurat la Viena după revoluție, al demonstrării sacrificiilor românilor din Transilvania și continua cu utilizarea istoriei ca armă de luptă pentru obținerea drepturilor naționale. Recursul la document, cercetarea metodică, rigoarea și spiritul critic al **istoriografiei pozitviste** din perioada interbelică aduce în prim planul istoriei, „*istoria țării prin cei mici*”.

Noua orientare istoriografică impusă de **Mihail Roller** după cel de-al doilea război mondial a pus accentul pe lupta socială, producând o schimbare fundamentală în ceea ce privește **identitatea națională**. În procesul de mistificare al istoriei s-au distins două etape: una **stalinisă, anii 1950**, care subordona discursul istoric scopurilor unei puteri străine,

minimalizând sentimentul național, și a doua, **neostalinistă, anii 1960**, care a exagrat naționalismul utilizat **în slujba totalitarismului**, trecându-se după **1974** de la marxismul internaționalismului proletar la **socialismul naționalist** afirmat progresiv după 1985. Dilema istoriografiei române va fi soluționată de istoricii români după **revoluția din decembrie 1989** prin rescrierea istoriei, reîntoarcerea la tradiție, la istoria națională și locală.

Pe baza informațiilor oferite de memorialistica mureșeană, (română, săsească și maghiară) precum și ale documentelor de arhivă s-a reușit reconstituirea și evidențierea **participării locuitorilor din Câmpia Transilvaniei**, (care din punct de vedere administrativ aparțineau de comitatele Târnava, Turda și Scaunul Mureș), la toate evenimentele importante ale revoluției de la 1848-1849, **începând cu primele manifestări și adunări din martie - aprilie, Adunarea din Duminica Tomii din 18/30 aprilie de la Blaj, Marea Adunare Națională din 3/15 mai 1848, refuzul efectuării robotelor, respingerea „uniunii” Transilvaniei la Ungaria, poziția de neacceptare a ștergerii iobăgiei decretată de dieta Transilvaniei la 6/18 iunie 1848 de teamă că astfel, s-ar recunoaște „uniunea” și participarea la a treia Adunare de la Blaj din 15/28 septembrie 1848**. Răspândirea știrilor de către comitele comitatului Târnava, Bánffy János conform cărora românii înarmați adunați la Blaj s-ar îndrepta spre localitățile de pe Câmpie și Tg.Mureș pentru a-l elibera pe Florian Micaș din închisoare, proclamarea lui **Bărnuțiu ca „rege” al românilor** a provocat panică în rândul locuitorilor maghiari care în ziua de **18 septembrie au devastat casele protopopilor români Partenie Trombitaș și Ilie Farago, Dimitrie Fogarași** aleși la a doua Adunare Națională de la Blaj ca membri ai delegației pe lângă dieta de la Cluj, respectiv al delegației care trebuia să prezinte doleanțele națiunii române la Viena.

Un capitol special a fost consacrat refuzului românilor de a se **supune legii de recrutare militară** adoptată de parlamentul maghiar la 11 iulie 1848 și reglementată prin decretul 8370/B din 29 august al ministrului de interne, Szemere. Atitudinea românilor se datora percepției în mentalul colectiv că armata reprezenta interesele „**domnilor**”, legea nefiind sancționată de împăratul Ferdinand, valabilitatea ei fiind contestată prin nerecunoașterea „**uniunii**” Transilvaniei la Ungaria.

În toamna anului 1848, după adunarea de la Lutița, prin năvălirea trupelor de secuici înarmați se produce **incendierea satelor, bisericilor, jefuirea și uciderea românilor, incendierea Ungheniului, ocuparea, incendierea și devastarea Reghinului**. Documentele demonstrează organizarea militară și tactică a acțiunii ofensive îndreptată împotriva românilor din satele cuprinse între zona secuimii și comitatele Cluj, Turda, Alba, Scaunul Arieș. Ca urmare a respingerii trupelor secuiești și cucerirea orașului **Tg.Mureș** de armata imperială austriacă aflată sub conducerea generalului Gedeon, **se instaurează administrația austriacă**, sub conducerea lui Anton Lindner și ulterior a maiorului Clococeanu. Legiunile românești constituite sub conducerea prefectilor Vasile Macariu Moldovan, Nicolae Vlăduțiu și Constantin Romanu Vivu trec la **dezarmarea trupelor de secuici și maghiari**. Capitala secuimii orașul **Tg.Mureș devine locul de consfătuire și întâlnire al tribunilor** din satele de pe Câmpie aparținând legiunilor conduse de menționații prefecti.

Documentele ne permit să prezentăm implicarea și **participarea sașilor** de la debutul evenimentelor revoluționare prin **refuzul de a mai îndeplini robotele și dijele** față de proprietarii de pământ, constituirea **gărzilor naționale**, participarea alături de români la cele trei **Adunări Naționale de la Blaj**, **refuzul înrolării în armata maghiară**, represiunea exercitată prin **jefuirea** satelor săsești, **întemnițări și omoruri**, (vezi cazul sașilor din Zagăr). Politica de represiune îndreptată asupra sașilor era motivată de **refuzul acceptării „uniunii”** necondiționate a Transilvaniei la Ungaria, dar mai ales a susținerii din partea „*Univesității săsești*” a **intervenției trupelor ruse** aflate pe teritoriul Țării Românești pentru înfrângerea și eliberarea țării de sub dominația guvernului și armatei maghiare.

Cucerirea Transilvaniei de către armatele maghiare sub conducerea generalului Bem a marcat o nouă etapă în cursul evenimentelor care s-au desfășurat în anul 1849. Teama față de mișcările românilor au determinat autoritățile maghiare să procedeze la **dezarmarea și supravegherea strictă a locuitorilor români și sași**, a tuturor celor care nu împărtășeau ideile revoluției maghiare, se împotriveau guvernului, constituției, armatei maghiare și „*uniunii*” Transilvaniei la Ungaria.

Guvernul de la Pesta prin comisarii guvernamentali și autoritățile locale au **reintrodus tribunalele statariale reorganizate prin tribunalele mixte civile și militare**.

Anchetarea românilor și sașilor arestați urmăreau în primul rând stabilirea implicării în evenimentele din toamna anului 1848, participarea la taberele românești sau în armata austriacă condusă Anton Puchner și opoziția față de guvernul și constituția maghiară. Pentru a contura tabloul represiunii maghiare concretizată în **arestarea și anchetarea preoților și conducătorilor români** s-a recurs la prezentarea lor prin gruparea satelor pe zone teritoriale: Valea Târnavei, (comitatul Târnavă), Valea Mureșului și Valea Nirajului, (Scaunul Mureș). Nu putem evidenția un sat sau o zonă în care împotrivirea românilor ar fi fost de mai mică intensitate, căci pretutindeni oamenii se revoltau retrăgându-se în taberele române rămase sub conducerea tribunilor și căpitanilor, **(prefecții Nicolae Vlăduțiu, Vasile Moldovan s-au retras în Munții Apuseni și luptau alături de Avram Iancu iar Constantin Romanu Vivu a fost asasinat mișelește)**, refuzau să îndeplinească ordinele autorităților și sprijineau taberele **române aprovizionându-le cu provizii care erau duse la Cetatea de Baltă și de acolo la Blaj unde erau preluate de Axente Sever**.

Teama față de mișcările românilor au determinat autoritățile maghiare să procedeze la dezarmarea și supravegherea strictă a locuitorilor români și sași, a tuturor celor care nu împărtășeau ideile revoluției maghiare. De asemenea, s-au reorganizat gărzile naționale, au fost înființate **trupele de vânătoare** și “*de găinari*”, care sub conducerea conducerea tânărului **Jenei József** au întreprins o serie de jafuri, prădări, ucideri asupra populației române din satele Scaunului Mureș dar și din comitatele învecinate Târnavă, Turda și Cluj. Acest fapt a provocat nemulțumirea autorităților din comitatele vecine care au cerut anchetarea conducătorilor trupelor de vânătoare, inclusiv a lui Jenei József, deoarece populația devastată nu mai putea plăti taxele și susține material armata maghiară.

Pentru susținerea efortului militar, în condițiile în care Ungaria era tot mai mult supusă contraofensivei austriece, ulterior și intervenției ruse, s-au demarat acțiuni de recrutare în rândul tinerilor. Și în mod asemănător acțiunii de recrutare din luna septembrie 1848, românii și sașii s-au opus și s-au sustras conscrierii, ascunzându-se în pădurile din jurul satelor sau trecând în taberele românești sau armata condusă de Anton Puchner. Dezertarea celor încorporați devenea un fenomen obișnuit.

Fără a ține seama de amnistia date de generalul Bem prin care cei care se reîntorceau la casele lor, depuneau armele și promiteau că în viitor nu vor avea atitudini potrivnice și dușmănoase, împotriva locuitorilor “*colaboraționiști*” s-a declanșat o

adevărată vendetă. Bunurile cetățenilor români din Tg.Mureș, **Partenie Trombitaș**, protopopul ortodox, **Ilie Farago**, protopopul greco-catolic, comercianților **Dumitru Fogarași și ginerelui său, Ioan Bardoși**, plutonierului pensionar **Ioan Raica**, tăbăcarului **Mihai Sebeni** refugiați odată cu retragerea armatei austriece au fost puse sub **sechestrul și vândute prin licitație publică**, banii obținuți prin vânzare fiind predați în visteria statului pentru susținerea „*mașinii de război*” maghiare.

Membrii comunității românești din oraș suspectați de autoritățile maghiare că ar fi adoptat o atitudine de nesupunere față de guvernul și constituția maghiară, care au respins „*uniunea*” Transilvaniei la Ungaria fiind considerați „*agitatori*” au fost **urmăriți și întemnițați**. Pentru aflarea de știri au fost arestate servitoarele celor doi protopopi români, Cozma Petru, Augustin Gheorghe, Dumitru Sebeni, Blaga Dani, etc.. De asemenea, autoritățile au declanșat anchetarea **maghiarilor** în frunte cu primarul orașului Tg.Mureș, Lázár János și membrii consiliului, care **au colaborat cu dușmanul**, respectiv cu administrația austriacă instaurată după cucerirea orașului de generalul Gedeon la 5 noiembrie 1848.

În **lumea satelor** realitatea a fost aceeași, bunurile celor plecați din localitate de teama revoluției sau a recrutărilor militare au fost **sechestrare și vândute prin licitație**. La această modalitate „*oficială*” de jefuire a populației se mai adăuga, așa cum s-a menționat, **jaful** practicat de diversele trupe de secui care îngrozeau populația și „**execuțiile militare**”, (întreținerea cu hrană și încartiruirea trupelor militare). Adresându-se comisiilor districtuale și cercuale, după înfrângerea revoluției, în toamna anului 1849, românii jefuiți și prădați au încercat prin depoziții de martori să-și **recupereze o parte din bunurile prădate**, cu precădere animalele. Demersul va rămâne de cele mai multe ori fără finalitate datorită faptului că actele de sechestrare a bunurilor nu erau completate corect sau noii proprietari erau funcționarii sau rude cu judecătorii.

După înfrângerea revoluției românii din Tg.Mureș care au rămas credincioși tronului și dinastiei în timpul revoluției și-au exprimat nemulțumirea pentru faptul că au fost obligați să plătească cota parte ce le revenea din **taxa de război** impusă orașului, (40.000 florini) cerând pe baza ordinului guvernului din 25 octombrie 1849 cu nr. 1103/C.M.G **să li se restituie această taxă și să se dispună crearea unei comisii de cercetare care să investigheze atitudinea politică a cetățenilor români din Tg.Mureș**. În

urma cercetării, comisia concluziona la 5 decembrie 1850, că românii au îndeplinit doar serviciul de pază ca membrii ai gărzii naționale.

Rapoartele preoților români ortodocși și greco-catolici cu privire la pierderile umane și materiale ale românilor în timpul revoluției și războiului civil întocmite la ordinul din 15 octombrie 1849 al guvernatorului Transilvaniei, Ludwig von Wohlgemuth, completează informațiile cunoscute până la această dată despre numărul, modul în care au fost uciși sau răniți românii și situația orfanilor și văduvelor. Pierderile de vieți omenești se concentrează în jurul centrelor unde au avut loc **confruntări militare, al incursiunii trupelor de “vânătoare” și tribunalelor marțiale** care funcționau la Tg.Mureș, Târnăveni, Sântioana-Gurghiu.

În condițiile instaurării **regimului absolutist**, a urmat o nouă perioadă de represiune, așa numitele **“comisii de purificare”** au trecut la arestarea și cercetarea preoților care au participat la revoluție, intrezicându-se amestecul în problemele politice și civile ale statului.

Deși nu ne-am propus dezbaterăa temei privind **deznaționalizarea românilor prin trecerea la alte confesiuni**, cu precădere la catolici și reformați, documentele surprind renunțarea individuală sau parțială a unor comunități românești la confesiunile ortodoxă și greco-catolică (exemplu oferit de locuitorii din Dumitrești, Șard, Porumbenii Mari) pentru a se pune la adăpost de vremurile tulburi și de represiunea la care erau supuși din partea autorităților maghiare. Trecerea românilor la alte confesiuni a fost unul din elementele prin care s-a realizat deznaționalizarea și pierderea identității naționale în zona secuimii care s-a perpetuat peste generații.

În general, în timpul revoluției de la 1848-1849 **populația maghiară a urmat programul revoluției maghiare**, în opoziție, populația românească a urmat drumul trasat de revoluția română însușindu-și programul din 3-5 mai de la Marea Adunare de la Blaj, respingând în termeni categorici **“uniunea”** Transilvaniei la Ungaria și principiile de deznaționalizare adoptate de guvernul maghiar. Nu se poate vorbi totuși, de o unitate de vederi în cadrul populației maghiare, unii au adoptat **programul revoluției române**, au depus **jurământul de credință față de împărat** la Monor sau la Reghin, (de reținut cazul Mitrești, Iobăgeni, Vărgata) iar unii dintre ei au sprijinit partida pro austriacă.

Remarcăm la nivelul comunităților mixte colaborarea între locuitorii români, maghiari și sași și existența unui **pact de “neagresiune”** încheiat între satele românești Chiheru de Sus, Chiheru de Jos, Urisiul de Sus, Urisiul de Jos și comunitatea maghiară din Eremitu sau comunități maghiare, cum au fost cele din **Chendu Mare și Chendu Mic, Bălăușeri care se asociau revoluției române.**

Ideea apărării cu prețul vieții în plan individual a loturilor de pământ și pe plan general, ideea **dreptului de proprietate asupra Ardealului** în detrimentul susținerii proprietății și stăpânirii maghiare, care așa cum spuneau simplii țărani, - țara aceasta este a noastră, căci noi am fost cei dintâi, ei au venit din Sciția -, lupta pentru introducerea administrației și a limbii române sunt elementele esențiale, componente ale existenței națiunii române la 1848, o națiune conștientă de fundamentul drepturilor sale. Revoluția nu a fost decât o modalitate care în mod obiectiv trebuia să îndeplinească aceste năzuințe. Pentru moment **s-a înlăturat “uniunea” Transilvaniei la Ungaria și s-a stopat maghiarizarea poporului român.**

Analiza fondurilor arhivistice, recursul la bibliografia problemei demonstrează că tema pierderilor materiale și umane abordate în această lucrare reprezintă doar **o contribuție** la îmbogățirea istoriografiei revoluției de la 1848-1849 în Câmpia Transilvaniei. În stadiul actual al cercetărilor **pierderilor umane și materiale nu pot fi, pentru moment contabilizate**, dar susțin cifra de **35.000-40.000** de victime pusă în circulație de “*memorandul*” întocmit la Alba –Iulia în luna decembrie 1849 de **canonicul romano- catolic Ráduly**. Subiectul rămâne, în continuare, deschis cercetării istorice.